

BESPREEK

[0802] *Philologia Frisica anno 2002. Lêzingen fan it sechtjinde filologekongres 11, 12 en 13 desimber 2002. Ljouwert (2003), Fryske Akademy, 305 siden, ISBN 90-6171-959-3; ISSN 1381- 4311.*

Ienris yn de trije jier wurdt troch de Fryske Akademy it Frysk Filologekongres organisearre. Dat is prachtich, want oars is der foar frisisten net safolle gelegenheid om oare lettereleafhawwers yn de kunde te bringen mei resultaten fan eigen ûndersyk en om dan mei dyselden yn diskusje te gean oer de útkomsten. Allyksa is it prachtich dat dy presintaasjes omwurke wurde ta artikels en dat dy dan yn in (mei elk kongres tsjokker wurden) boek publisearre wurde. Al desennia sjocht dat boekje der gelikens út, deeglik, ûnferoarlik en stabyl dus yn in dynamyske tiid.

Utsoarte hat in wurd foarôf altiten wat proastichs oer him: *In miks fan frisisten en oare spesjalisten fan ûnderskate Nederlânske en Dútske universiteiten en ynstituten hawwe de lêzings fersoarge*. Trije kear teld kom ik ta ien bûtenlanner: de âld-Grinzer perfester-mjirkes Nils Århammar, mei alle wille wol ik de oan de Kieler universiteit ferbûne (Fries) Jarich Hoekstra ek noch wol ta de bûtenlanners rekkenje, dan binne der twa. Wat ynternasjonalisearring oangiet, liket it dus mei de ûntjouwing fan de frisyk net al te bêst te gean.

De foaropwurdscriuwers achtsje it fan essinsjeel belang dat oansluting, gearwurking en ek it debat socht wurdt mei in gruttere rûnte fan wittenskippers. It falt lykwols net ta soksoarte ambysjes wier te meitsjen. Der binne no ienris net folle arbeiders yn de Fryske wyngert. It hat gjin doel dêr dramatysk oer te dwaan, mar it is ek net wei om jins plak yn de germanistyk te witten.

As men de ynhâld fan de bondel rûchwei bylâns rint, liket it mar frijwat byelkoar socht. Der is it skift *Sprutsen taal*, dat eins fral oer kompjûtertechnologyske tapassingen foar taalûndersyk giet, it skift *Biografy*, dat út trije ferhalen oer Joast Halbertsma bestiet, en dan is der it skift *Ferfalskingen*, in oantsjutting dy't ien auteur net brûke wol omt er in mystifikaasje besprekt. Fierder is der noch it skift *Aldfrysk*, dêr't ien stik fan oer in mooglike edysjestrutuer fan Druk giet, wylst it twadde mear de ferhâlding fan de saneamde Aldfryske houlikstaspraken ta it algemiene sjenre "preek" behannelet. It lêste skift, *Taalkunde*, sit wryt noch slyt oan; alle trije stikken gean oer aspekten fan de taalkunde.

Anton Nijholt (Universiteit Twente) skriuwt ûnder de titel *Verdwijnende computers, Verdwijnende talen?* As ik it goed begrepen ha, binne kompjûters hast safier dat se oan jins hâlding en/of jins antlit sjen kinne wat jo sizze wolle soene. Fisuele spraak neamt de man dat. Praten hoecht dan (dus) net mear en sa soene talen ferdwine. Faaks bedoelde de man mei it earste stikje fan syn lêzing dat skylk folle mear troch robots dien wurdt en dat de kompjûter sa't wy dy kenne ferdwynt.

Prachtich allegearre, men wurdt troch sa'n Chriet Titulaer efkes bypraat oer "het huis van de toekomst", al wit ik perfoarst net wat de man no bedoelde mei *ubiquitous computing* of *ambient intelligence*. It giet my boppe de Fryske filologepeet. Yn de fiifentweintich bledsiden dy't beprinte binne oars gjin wurd oer sosjolingwistyske konsepten as registers, codes, switching, diglossia. En útsoarte alhiel gjin wurd oer it Frysk en hoe't jo in kompjûter oan it ferstân bringe dat der ferskil is tusken Frysk en Nederlânsk yn it brûken fan de "synonimen" *jo* en *u* of hoe't sa'n kompjûter (in robot om my) mei semantyk omgean kin/moat. Hoe aardich it ek is om it debat te sykjen mei in gruttere rûnte fan wittenskippers, it moat neffens my al oer de frisistyk gean. Dit stikje neweconomy waard troch de presintator, tink, ek brocht mei't safolle subsydzje jild nei syn projekt gien is. Dan moat der sa út en troch wat foar it ljocht brocht wurde.

Tichter by it deistige frisistike wurk stiet it oersjoch dat troch Oostdijk (KUN) en Broeder (Max Planck Instituut voor Psycholinguïstiek, Nijmegen) jûn wurdt fan de – se skriuwe *in* – databank fan sprutsen Nederlânsk. It giet om in projekt dat yn 1998 úteinset is en ûnderhant op 1 desimber 2003 ôfsletten. It projekt leit in samling oan fan troch folwoeksen minsken sprutsen Standertnederlânsk yn Nederlân en yn Flaanderen. Hoe't se de tûzen oere (dat skynt lyk te stean mei 10 miljoen wurden) yn praatsoarten ferdield hawwe, stiet kreas yn in skema. Dat mei ek wol foar de goed fjouwer en in heal miljoen euro dy't it projekt te besteegjen hie. Ien fan de slimste stikken liket my oars om de grinzen fêst te stellen fan wat men yn dit projekt ûnder standerttaal ferstiet. Ymplisyt sil men der fan útgean dat de tradisjoneel bekende dialekten fan it Nederlânsk net meinommen wurde. Oer sosjolekten lês ik neat, mar it CGN (Korpus Sprutsen Nederlânsk) omfettet opnames fan *alledaagse gesprekken die Nederlanders c.q. Vlamingen met elkaar voeren over allerhande onderwerpen en in uiteenlopende situaties*. Sa sawat dus. Foar it oare is it hjir en dêr aardich technysk. Moderne apparatuer en de programmearring dêrfan biede gâns mooglikheden op it mêd fan lemmatisearring en de dêrby hearrende *tagset*. Hjoeddedei is it tige gongber dat men oan eleminten fan digitale bestannen ynformaasje keppelet en sadwaande tal fan queries útfiere kin. De sprekkers achtsje har projekt in foarbyld foar soortgelikense, lykas de *aanleg van een databank voor het gesproken Fries*.

Eric Hoekstra (Fryske Akademy) wiist yn syn oersjoch fan de taaldatabanken op it mêd fan it Frysk net te min op it probleem dat der foar soks as in Fryske CGN gjin jild beskikber steld wurdt. Wat de taaldatabank Aldfrysk oanbelanget giet er spitigernôch koart om 'e hoeke. Oan de taaldatabank Midfrysk hie troch Hoekstra mear omtinken jûn wurde moatten, krekt omt dy wat 'tagging' oangiet net in bytsje op 'e oare databanken foar rint. Dêr komt by dat dy data-ynformaasje al fia ynternet en mei SQL te befreegjen en dus hiel goed tagonklik is. Ut it oersjoch docht bliken dat de databanken fan de Fryske Akademy gronologysk oardere binne. Aldfrysk is blykber alle Frysk oant 1550, dan folget it Midfrysk – neffens Hoekstra stiet de taal ticht by de folkstaal – oant 1800, dan is der de Taaldatabank Njoggentjinde-ieusk Frysk en de Taaldatabank Nijfrysk. Foar de lêzer is it folslein ûndúdlik

wat it ûnderskied tusken dy lêste twa is of it soe wêze moatte dat Nijfrysk it Frysk fan de tweintichste ieu is. Der is oars net te min ambysje. It Korpus Sprutsen Frysk hat as doel in trochsneed (krekt as it CGN) fan in 10 miljoen wurden gear te bringen. It ûntwerp fan it CGN wurdt brûkt, mar lokkich en terjochte wurdt it begryp ‘standert’ út ‘e wei gien. Dialektfarianten en ‘min’ Frysk sille net skoudere wurde. Dêr komt by dat it KSF ek âldere sprutsen taal – lykas opnames út it argyf fan Omrop Fryslân – ferarbeidzje wol. Oan de ein fan it ferhaal jout Hoekstra noch wat foarbylden fan ûndersyk dy’t mei help fan de databanken útfierd wurde kinne.

Yn âldere edysjes fan *Philologia Frisica* stie noch in ferslach(je) fan de diskusje dy’t folge. It wie lang net altiten in ferplichte fatsoenlike útsetter, mar gauris kaam dan krekt in essinsjeel punt oan de oarder. Ik wit net oft der diskusje west hat, mar ik hie de lju fan it CGN wolris hearre wollen oer de opset fan de taaldatabanken fan de Fryske Akademy en de helberens fan de kroade fol ambysje dêr’t Hoekstra mei sutele. En wat seine de Friezen fan de technyske kanten fan de saak by dat grutte Taalunieprojekt? It is moai dat de ferhalen publisearre wurde, mar it hie ek aardich west as de ferbannen, de *discours*, seker oer de hjirboppe neamde ûnderwerpen ek op skrift har gerak krigen hiene.

Philippus Breuker (Universiteit fan Amsterdam/Fryske Akademy) hold it twadde plenêre iepeningsferhaal oer it ûnderwerp *Biografy*. Hy wie frege, skriuwt er, om de kontoeren te sketsen fan in alles omfetsjend libbensferhaal fan Joast Halbertsma. Earst wol er stilstean by wat in biografy heart te wêzen, dan by wêr’t Joast it allegearre wei hie ‘fan wat der dus wie oan erflike oanlis en oan wearden sa’t dy har oant likernôch syn tritichste jier foarmen’ en ta slot hoe’t er syn posysje opboude. Terjochte stelt Breuker dat it foarnaamste oangeande de persoan dy dingen binne dy’t libbensbepalend west hawwe. Utsoarte is it dúdlik dat men dan earst alle feiten en feitsjes op in rychje ha moat ear’t de biografy syn definitive foarm krije moat. ‘In biografy sûnder fisy op dy dingen is net om te lêzen’, skriuwt Breuker, ‘Dan wurdt it in omkearde kaartebak’ (...) ‘mei alle respekt foar kaartebakken (...) dêr giet it net om’.

Wat my fernuvere, is dat Breuker nei dy wize wurden lykwols minder de ferhope kontoeren sketst as kaarten út syn kaartebakjes lûkt (mei alle respekt foar Breuker syn fantastyske kaartebakken). It tal (oars o sa nijsgjirrige) details dat op jin ôf komt – sitaten út hânskriften, brieven, obskuere oantekenboekjes en ferslachjes – is grut. Mei hieltiid tanimmende fernuvering en ek bewûndering foar dat almeugend grutte each foar detail, lêse ik de noaten. Ut en troch falt der ris in algemiene opmerking. Bygelyks as it model Bühler (dat Wadman foar de biografy fan Van der Veen tapaste) neamd wurdt. De essinsje fan dat model soe wêze dat it wurk net ta in bysaak wurdt, wylst dat it grutte gefaar fan in biografy is, neffens Breuker. It is spitich dat dat nijsgjirrige punt net yngeander besprutsen wurdt en soks jildt ek foar de ynterpretaasje fan útspraken dy’t in troch Halbertsma – bygelyks yn de *Rimen en Teltsjes* – kreëarre literêre persoan docht.

As Breuker frege wie om brede linen en kontoeren, hat de kongreskommisje him yn ’t foar al fersind, se hiene, syn Gysbert-biografy(?) kennend, better witte

kinnen. Romhertich brede perspektiven sketse leit Breuker net. Hy is de man fan it detail, it fine streekje, de lêste jota en tittel. Gjûn misferstân, dy lju moatte der ek wêze, en net te min.

Breuker sjocht as wichtichste libbenstriid fan Halbertsma in hâlding fan rivaliteit, skeppe út ferset tsjin wat er as minderweardich by him sels fielt. Ek it deaswijen fan fertsjinstlik wurk fan in oar (it foarbyld Scheltema en Hylpen) soe sa tsjut wurde kinne. En efkes tocht ik, suver echtinkend, by al dy lytse dinkjes en al dy opjûne literatuer: mar wêrom neamt er in konsept as de “útfining fan de tradysje” net en hellet er datoangeande Jensma’s taske fan Salverda net oan?

Anthonia Feitsma (perfester mjrkes) giet yn op it brûken fan it konsept analogy en dat fan ‘taalgeast’ by Joast Halbertsma en se ferliket dat mei de opfettings fan Hemsterhuis, Humboldt en Grimm. Biografy kin men it net mear neame tink, mar hawar, it smyt ljocht op Joast Hiddes as ‘taalkundige’. Dy syn ideeën hâlde grif ferbân, skriuwt Feitsma, mei Halbertsma’s positive ynstelling foar it Frysk as folks-taal oer. En soks seit wol wat oer de man as minske.

Alpita de Jong (Universiteit fan Amsterdam) giet, krekt as Breuker, yn op in tal kwestjes dy’t har fan belang lykje foar it skriuwen fan in biografy fan Joast Halbertsma. Se wol har net beheine ta saken oangeande de ynterpretaasje fan de man syn teksten, mar fral ek stilstean by it ferskil yn bylden tusken de 19de-iuwer en de hjoeddeiske minske. De hiele kultuerskiednis fan it Jerope fan de twa hûndert jier sûnt JHH’s libben is neffens De Jong wichtich en dêr komme dan de skiednis-opfetting, ideeën oer feroaring en de yn de tuskenlizzende jierren ûntstiene byldfoarming fan de skriuwers en har kultuer noch oer hinne. Mei’t de 19de ieu noch net sa lang lyn is, makket in biograaf maklik de flater om oan te nimmen dat beskate begripen doe en no deselde lading hawwe. As foarbyld hellet se it begryp ‘genius’ oan, giet nei hoe’t dat yn wurdboeken fan de 19de ieu omskreaun wurdt en hoe’t Halbertsma ‘genie’ brûkt – yn Hollânske en Fryske teksten – en fierder hoe’t wy dêr hjoeddedei tsjinoan sjogge. Op deselde wize soene tal fan kearnbegripen dy’t Halbertsma brûkt, trochljochte wurde kinne/moatte. Nijsgjirrich is De Jong har opfetting dat Halbertsma in man west hat dy’t midden yn de feroaringen stie. Se achtet it mooglik dat Joast net allinne in byld fan in iuwenâld Fryslân skeppe wollen hat, mar dat er de plattelânskultuer en taal ek as byld ynset hat yn in discours oer de feroarjende wrâld. Ien en oar bringt har ta de konklúzje dat de lêzers Halbertsma’s ferbylding ferwiksele hawwe mei in byld en dat byld wer mei de werklikheid. Se soe yn in biografy fral dêrnei sykje wolle en sa de dynamyk fan in ‘ûnrêstige’ Halbertsma yn in feroarjende ieu útkomme litte wolle.

De lêzingen fan De Jong en Breuker hawwe it selde ûnderwerp en stjoere ek op itselde oan, mar se binne hiel ferskillend. Miskien kin men op dit stuit ek noch net mear ferwachtsje en sil der earst folle mear en neffens in program sammele wurde moatte ear’t ien úteinsette kin mei ‘in’ biografy fan de follesidige Halbertsma. Dat program is lykwols net út de lêzingen te destillearen.

Goffe Jensma (Fryske Akademy) hâldt him yn koart bestek dwaande mei mystifikaasjes en falsifikaasjes. It ferskil tusken dy twa sit him net fuortdaliks yn de yn-

tinsje fan de makker, mar yn de wize dêr't it produkt mei yn 'e wrâld brocht wurdt. By de ferfalsker soe it gean om jild. It soe de makker tinken wêze en de boel wurdt bewust besoademitere. In mystifikator soe it om de nocht en de wille fan de ferri-felderij gean. Ik wit net oft it ûnderskied altiten sa dúdlik út te meitsjen falt. Fansels, by it ienfâldige stikje, dêr't al gau bliken fan docht dat de skriuwer jin te fiter hawwe wol, byneed in reputaasje relativearje, is dat dúdlik. Jo sille lykwols al dyjingen de kost mar jaan moatte dy't wier leauwe dat har werklikheid ek dy fan oaren is. It tal miskende sjenyen – alteast it tal lju dat harsels miskend fielt – is frijwat grutter, ek ûnder taallju, as men as nofteren filolooch tinke soe. En wa is no wier wis fan himsels, syn komôf en de tsjustere hernen fan syn geast? Faaks is de twadieling fan Jensma wol wat al te simpel en dat jildt neffens my ek yn it gefal fan it Oeralindaboek, seker as men mei de skriuwer oannimme wol dat François Haverschmidt de auctor intellectualis is.

Jensma beskriuwt koart en helder hoe't neffens him de yntroduksje fan it Oeralindaboek pleatst wurde moat en hy ferliket dy stoarje mei it relaas fan de optochte kronyk fan Gerben Colmjon, *That Thusendigste Jâr*. Mei dy lêste kronyk wie it yntroduksjeproses al te simpel en waarden de linen tefolle yn ien hân holden. Oer alle boegen rûn it oars singelier mei dat Oeralindaboek, de mystifikaasje waard in súkses doe't it tafal sa'n grutte rol begûn te spyljen. De moart is eins noait echt publikelik en yn it iepenbier – mei de boeven derby – útkaam, neffens Jensma mei't de auteurs har ek net mear bekend meitsje koene. Reputaasjes, reputaasjes, de mannen soene net mear mystifikators wêze, mar beskôge wurde as ferfalskers.

Leo Verhart (Rijksmuseum van Oudheden, Leiden) skriuwt in simpel stikje oer ferfalskingen by 'archeologyske' fynsten. Fansels giet it ek oer Tjerk Vermaning en Romke de Jong (De J. skriuwt L.V. prudint) en healsliten produkten fan Ahnen-erbe. Eins hie ik it nijsgjirriger fûn as (ek) it perspektyf fan de wittenskippers dy't der ynearsten yntraapje (Waterbolk) beljochte wie. De eftergrûn by de troch Verhart oanhelle en net djipdollende eksimpels liket (yn Fryslân) hieltiten jild te wêzen. Dat makket it dochs minder nijsgjirrich en eins leau ik it ek mar heal. It is sa guodkeap en dy Vermaning 'hie dochs wat'. Foar filologen hie der nammers ek wol wat oer runeferfalskingen yn it ferhaal mocht en soks ûntbrekt (ek).

Oebele Vries (Rijksuniversiteit Grins) set ferfalskingen fan Fryske oarkonden yn in breder perspektyf. Yn de oanrin docht Vries it tige boeiende ferhaal fan it romrofte Karelsprivileezje. It is krekt as hiene de gearstallers earst de grutste muoite mei it opjaan fan in mooglik echte datum (dy moast wol binnen it regeartiidrek fan Karel de Grutte falle fansels) en as dy dan úteinlik goed is, falt der wer wat oars te ûntdekken dat net doge kin.

Yn de Midsieuwen wie it opmeitsjen fan falske oarkonden in gongbere praktyk. Doe't men mear en mear beskikke moast oer skriftlike bewiisstikken, wie der in fraach om dy dingen as bewiis fan rjochtshanlingen dy't faaks allinne mûnling mei palmslach fêstlein wiene, op papier te leverjen. Fral tsjerken en kleasters wiene der tige mei besteld. Nei de Midsieuwen ûntsteane ek oarkonden dêr't bewust wat yn opskreaun wurdt dat perfoarst net wier is. Politike, ekonomyske en genealogyske

belangen wiene in oantrún ta échte ferfalskingen. Yn de rin fan de tiid ûntstie der nammers ek in hiele wittenskip om ferfalskingen te ûntmaskerjen.

Vries giet djipper yn op it Karelsprivileezje en hy pleatst ‘uzes’ yn it ramt fan de 104 oare falske dy’t op namme fan de grutte Karel set wurde. It docht bliken dat it heart by de tsien jongere, ien fan de sân folslein fiktive en ien fan de trije foar in sekuliere ûntfanger. Oer it wannear is wol dúdlikens, mar oer wa’t it opsteld hat bestiet gjin oerienstimming. Vries is fan miening dat it Karelsprivileezje in ‘fêststellende’ ferfalsking is. Fan 1248 (dus fier foar de opstelling fan dat Karelsprivileezje) is der ommers in privileezje fan Rooms-kening Willem dêr’t er de privileezjes dy’t Karel de Friezen jûn hie, yn befêstige.

Yn it lêste part fan syn stik giet Vries noch yn op in pear oare falske oarkonden. It hie moai west as hy der in wat systematysker oersjoch by dien hie fan alle oant no yn druk publisearre oarkonden oangeande Fryslân dy’t mei mear of minder wisichheid as falsk beskôge wurde moatte. Faaks komt dat nochris, want dan hie de slotkonklúzje dat Fryslân op it stik fan oarkondeferfalskingen net út de stap rint yn Jerope sterker ûnderboud west.

It mystearje fan it earste printe boek mei Frysk (dêr’t njoggen bewarre eksimplaren fan bekend binne) is mei de bydrage fan Anne Popkema (Fryske Akademy) net lytser wurden. Hy hat him bûgd oer in edysjeferdieling sa’t Galama dy yn 1960 útstelde. Dy kin net doge neffens Popkema en hy makket dat oan de hân fan foarbylden dúdlik. Singelier is dat der safolle ferskillen tusken de oerlevere eksimplaren besteane, wylst wat fersiering oangiet acht eksimplaren tige op inoar lykje (yn it njoggende ûntbrekt dy). Om goed ynsjoch te krijen soe eltse side fan in beprinte fel (44) mei itselde út in oar eksimplaar ferlike wurde moatte. Soks soe ynsjoch jaan kinne yn hoe’t yn de printerij fan it Freeska Landriucht (alleast wat dit unike boek oangiet) wurke waard. Men soe noch fierder gean kinne, en dat liket my hast noch wol sa wichtich ta, en ferlykje it brûkte lettermateriaal. As dat troch in spesjalist dien wurdt, soe op grûn dêrfan besjoen wurde kinne oft der mei dat lead noch mear printe is en oft yn dy gefallen wûl bekend is wa’t de printer wie. Popkema hâldt de doar noch iepen dat it earste Fryske boek ek yn Fryslân printe is, mar dat liket my op grûn fan syn eigen presintearre ûndersyk hast in yllúzje. Frisisten soene har oars mear mei de taal dwaan hâlde moatte en typografysk yngewikkelde saken oan oare eksperts oerlitte, se hawwe har tiid mear as nedich.

De fraach oft de yn Bazel bewarre 15de-ieuske teksten fan Bearn fan Reduzum preken neamd wurde moatte of net – dat is alleast sa likernôch de titel fan de “preek” – wurdt troch Wybren Scheepsma (Universiteit Leien) wat yndirekt foar twa fan de trije mei nee beantwurde en ien foarsichtichjes mei ja, mar slim is dat net. De preek wie in wichtich Midsieusk literêr sjenre. Neffens de boekjes moat in taspraak oan inkelde kritearia foldwaan om in ‘sermon’ neamd wurde te kinnen. De teksten, dy’t troch W.J. Buma as *Aldfryske Houlikstaspraken* betitele binne, ha in sterk geastlike ynslach, mar der sit gâns rjochtspratyk trochhinne. Scheepsma ûntstriidt fierder dat de taspraken as in subsjenre (sa’t Van Buijtenen ha woe) sjoen wurde kinne. Yn twa fan de trije is de *mekere* (de houliksbemiddelder) oan it wurd,

wylst ien in sterker geastlik karakter hat. It is in aardige byldspraak om de teksten te sjen as in houlik tusken âldere Germaanske (en heidenske) brûkmen en de “moderne” Kristlike moraal fan dy tiid. Faaks leanne it nochris de muoite om dy beide aspekten útinoar te heljen, dat bliuwt no spitigernôch wat eksimplarysk.

It lêste skift omfettet bydragen op it mêd fan de taalkunde. It binne trije grutte bydragen dêr't twa fan in protte mateariaal befetsje. Nils Århammar hat syn bydrage de titel jûn: *Oer inkelde ûndersiikstaken op it mêd fan it Westerlauwersk Frysk*. Hy rjochtet him spesifyk op ien elemint, histoarysk wurdûndersyk en dan benammen de Hollânske leksikale ynfloed op it Frysk. Op grûn fan de ynhâld fan it *Handbuch des Friesischen* konkludearret er dat der mar in bytsje omtinken foar dat ûnderwerp bestiet. De earste oarsaak sit neffens him yn it lestige fan it ûnderwerp, wylst de twadde mear ideologysk is. It soe ûndersikers muoite koste yn te skewielen dat der safolle wurden út of fia it Hollânsk yn it Frysk opnommen binne en wurde. Århammar giet yn 'e pleit foar ûndersyk op dat mêd. Yn twa taheakken jout er in priuwke fan listen mei lienwurden, lienoversettings en lienbetsjtings dy't troch sok ûndersyk ta stân brocht wurde en dat is mear as in bytsje. Foar it bestudearjen fan ûntjouwingsprosessen fan talen as dy mei elkoar yn kontakt steane is soks tige weardefol. Ek syn suggestje dat it (krekt oarsom as it behannele ûnderwerp) relevant wêze soe om ris in list te meitsjen fan Fryske wurden dy't sterk kontrastearje mei har Hollânske wjergaders fertsjinnet omtinken by (Fryske en Nederlânske) leksikografen.

Jarich Hoekstra (Christian-Albrechts-Universität, Kiel) beskriuwt syntaktyske konstruksjes mei *nedich*, dy't yn de spraaklearen net al te folle omtinken krije. It giet om sinnen as *Hja binne har nedich mear mei it Frysk te bemuoien*. Hy komt ta twa mooglike ferklearrings, ien dêr't *nedich* as in 'raising'-adjektyf opfette wurde kin en ien dêr't *nedich* in bywurd is en yn 'e mande mei *wêze* in modale helptiid-wurdkonstruksje foarmet. De earst neamde mooglikheid wol him net oan en dat bringt jin dus fansels by de twadde as it oannimlikste beskriuwingmodel. Ta beslút giet Hoekstra noch yn op 'e histoaryske ûntjouwing. Hy ûnderstelt in mjuksfoarm fan *it is nedich* + *te*-infinityf en *it is nedich* + *dat*-sin. Faaks hie Hoekstra yn ien flap ek it ferlykbere type mei *brek* besprekke kinnen. It komt my foar dat dêr njonken oerienkomsten ek noch wol inkelde ferskillen te merkbiten binne.

Willem Visser (Fryske Akademy) bûcht him oer patroanen yn ferlytsingsnammen. Mei dy wat knoffelige oantsjutting bedoelt er persoannammen dy't in efterheaksel hawwe dat yn de appellativyske hoeke fan de wurdskat in ferlytsingssuffiks neamd wurdt. Sokke persoansnammen steane ek bekend as hypokoristika, eins leaflikensfoarmen. Yn ferlytsing kin men noch leauwe as de poppe yn de widze leit, mar it is dan (freegje fetbere froulju mar nei) net it lytse op himsels dat bepalend is, mar it gefoel, it meinimmende, it emoasjonele, it leave. Grutte minsken wolde de nammen fan har leaven ek noch wolris sa ferbouwe.

Visser wol syn beskriuwing syngroan oanpakke, neigean wat de hjoeddeiske systematyk is sûnder stil te stean by histoaryske ûntjouwing. It is de fraach oft soks by nammen wol kin. Ik kin gjin *Au* dêr't hjoeddedei in *Auke* fan makke wurdt en

allike min in **Autsje*. Dat fan de namme *Auke* in *Aukje* makke is, is ek al min syngroan út te meitsjen oars as dat de namme *Auke* net mear as in wurd mei in ferlytsingsútging opfette wurdt en dus op 'e nij in 'ferlytsing' ûndergean koe. Dêr komt oars al by dat yn it Frysk ek beskate 'ferlytse' nammen nei manlju ferwize kinne en dat leit neffens Visser yn it Nederlânsk oars. Soks rint neffens my parallel mei de omstannichheid dat der yn it Frysk nei alle gedachten mear sekseneutrale persoansnammen wiene (binne?) as yn it Nederlânsk. Oan de ein fan syn stik seit Visser terjochte dat der û.o. nochris goed útsocht wurde moat hoe't it sit mei 'ynkoarte ferlytsingsnammen' lykas Bouk neist Boukje. Dan is it goed te betinken dat de namme Bouke (almeast) nei in man ferwiist en Bouk allinne nei froulju.

Visser hâldt him earst dwaande mei oerienkomsten en ferskillen fan ferlytsing by haadwurden en persoansnammen. It is in tige weardefol oersjoch, dat in byld jout hoe't (yn in net neier determinearre ferline) suffigearring op dit mêd pleats fûn hat. It fertsjinstlike sit him yn de analisearring fan de nammen dy't oanhelle wurde. It is moai dat de skriuwer him dan net bekroadet om de histoaryske ûntjouwing, mar de nammen nimt sa't se op jin ôf komme. Tagelyk sit dêr neffens my in grutte oast. Visser brûkt as korpus de nammen sa't dy opnommen binne yn *Fryske foarnammen / Friesse voornamen*, in Akademyútjefte út 2002. Dy (amper ferantwurde list) giet tebek op âldere en lytsere listjes, wylst dizze nije en ek dy âlde listjes û.o. basearre binne op Winklers *Friesche Naamlijst* fan mear as hûndert jier tebek.

Fan Winkler is bekend dat er alles opnaam wat er tsjin kaam, bygelyks ek yn 16de-iuske boarnen dy't er ta syn foldwaan hie. Yn de list fan 2002 sitte dus jonge (mar net al te resinte), âlde, ferâldere en ek guon tige ferâldere farianten. As men jin op dy list basearret, kriget it begryp syngroan in eigenaardich luchtje. Eins hat Visser in korpus foarnammen analisearre op it foarkommen fan ferlytsingssuffiksen. Dat hat er knap dien, mar wat minder krampachtigens foar it út 'e wei gean fan histoaryske aspekten hie moaier perspektiven opsmite kinnen.

Utsoarte is 'ferlytsing' by persoansnammen wol in nijsgjirrich proses. Ik betrape mysels der op dat ik myn pakesizzer – ynskreaun as Simen – delbêde mei: *No moat Sympy sliepe hear!* By it jonkje syn namme paste ik ûnbewust dat ferlytsingsproses (syngroan) ta. Tagelyk haw ik dat by myn oare pakesizzer, in famke mei de namme Mirthe, nea dien. Mar wêrom net, beide bern binne my like dierber. Willem sil noait Willempy neamd wêze en ek net Wimpy tink, ûndersyk nei syngroane ferlytsing by persoansnammen hie krekt oer sokke dingen gean moatten.

Dan is it boek mei syn oer de trijehûndert bledsiden út. Wat de bynwize oangiet is it trouwens in rotboek. Wat men ek besiket, it wol mar net iepen lizzen bliuwe. En as men it op 'e kop delleit (men moat efkes wat opskriuwe), dan wol de tinte sels nòch wol tichtflappe. Blykber is it in boek dat graach sletten bliuwt en dat is spitich foar de ynhâld en hielendal foar de ambysje dy't de Fryske Akademy útstriele wol.

K.F. Gildemacher
Fryske Akademy